

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

کلیه حقوق مادی مترتب بر نتایج مطالعات، ابتکارات و
نوآوری های ناشی از تحقیق موضوع این پایان نامه
متعلق به دانشگاه رازی است.

دانشگاه رازی

پردیس کشاورزی و منابع طبیعی

گروه ترویج و توسعه روستایی

پایان نامه جهت اخذ درجه کارشناسی ارشد رشته‌ی مهندسی توسعه روستایی

عنوان پایان نامه:

تحلیل دیدگاه روستاییان نسبت به اثرات اجتماعی، اقتصادی و زیست محیطی
گردشگری بر توسعه روستایی شهرستان دهلران

استاد راهنما:

دکتر حسین آگهی

نگارش:

سعید آزادی

آبان ماه ۱۳۹۱

چکیده

امروزه صنعت توریسم، یکی از مهمترین فعالیت‌های اقتصادی در سراسر جهان می‌باشد و سهم بسزایی را در درآمدزایی و ایجاد اشتغال در کشورهای در حال توسعه که برنامه‌ریزی مناسبی جهت گسترش این صنعت داشته‌اند به خود اختصاص داده است. توریسم روستایی از شاخه‌های فرعی صنعت توریسم بوده و در

کشورهایی که دارای منابع طبیعی سرشار، تنوع گیاهی و جانوری و اصالت فرهنگی و تاریخی می‌باشند، بسیار کاربر خواهد بود. اکنون که روستاییان ما، با مشکلات عدیده‌ای چون بیکاری و کاهش درآمد مواجه هستند، توسعه صنعت گردشگری گامی موثر در جهت رفع این معضلات خواهد بود. در این راستا هدف این مطالعه، تحلیل دیدگاه روستاییان نسبت به اثرات اجتماعی، اقتصادی و زیست محیطی گردشگری بر توسعه روستایی شهرستان دهلران می‌باشد. روش تحقیق مورد استفاده در مطالعه حاضر، کمی کاربردی و از نوع توصیفی بوده است. جامعه آماری این پژوهش را روستاهای جاذب گردشگری شهرستان دهلران- ۱۲ تعداد روستا- ($N=3892$) حجم نمونه با استفاده از جدول بارتلت ۳۵۱ نفر تعیین و از روش نمونه‌گیری طبقه‌ای با انتساب متناسب استفاده شد. روایی پرسشنامه با بهره‌گیری از نظر متخصصان و پایایی آن با بهره‌گیری از آزمون آلفای کرونباخ برای هر یک از ابعاد اجتماعی، اقتصادی و زیست محیطی (۰/۸۶، ۰/۷۹ و ۰/۸۱) محاسبه گردید که نشان دهنده مناسب بودن ابزار پژوهش می‌باشد. تجزیه و تحلیل داده‌ها توسط نرم افزار SPSS انجام گردید که نتایج نشان داد:

- ۱- از دیدگاه روستاییان گردشگری باعث توسعه اجتماعی منطقه مورد مطالعه شده است.
- ۲- از دیدگاه روستاییان گردشگری باعث توسعه اقتصادی منطقه مورد مطالعه نشده است.
- ۳- از دیدگاه روستاییان گردشگری باعث توسعه زیست محیطی منطقه مورد مطالعه شده است.

کلید واژه‌ها: گردشگری، گردشگری روستایی، توسعه روستایی، توسعه پایدار، گردشگری پایدار، شهرستان دهلران.

فهرست مطالب

صفحه	عنوان	
	فصل اول	۱
۲	۱-۱- مقدمه	۲
۳	۲-۱- بیان مساله	۳
۴	۳-۱- ضرورت و اهمیت تحقیق	۴
۵	۴-۱- اهداف تحقیق	۵
۵	۵-۱- پرسش‌های تحقیق	۵
۵	۶-۱- مراحل تحقیق	۵
۶	۷-۱- محدودیت‌های تحقیق	۶
۶	۸-۱- محدوده‌های تحقیق	۶
۶	۹-۱- تعریف مفهومی واژگان	۶
۸	۱۰-۱- معرفی منطقه	۸
۸	۱-۱۰-۱- موقعیت تاریخی و جغرافیایی استان ایلام	۸
۹	۲-۱۰-۱- تاریخ و جغرافیای شهرستان دهلران	۹
۱۱	۱۱-۱- جاذبه‌های گردشگری شهرستان دهلران	۱۱
۱۱	۱-۱۱-۱- چشمه‌های آب گرم	۱۱
۱۲	۲-۱۱-۱- غار خفاش	۱۲
۱۳	۳-۱۱-۱- چشمه قیر روان	۱۳
۱۳	۴-۱۱-۱- تپه علی‌کش	۱۳
۱۳	۵-۱۱-۱- قلعه تاریخی شیخ	۱۳
۱۵	۶-۱۱-۱- آبشار آبتاف	۱۵
صفحه	عنوان	
۱۵	۷-۱۱-۱- غار قلاپیکه (قلعه پوکه)	۱۵

۱۵	..... ۸-۱۱-۱- غارهای ملک و کبوترلان
۱۵	..... ۹-۱۱-۱- کاور تووه طاق
۱۶	..... ۱۰-۱۱-۱- سنگ نوشته شهر میمه زرین آباد
۱۶	..... ۱۱-۱۱-۱- تنگه وویله
۱۶	..... ۱۲-۱۱-۱- امامزاده سید ابراهیم
۱۷	..... ۱۳-۱۱-۱- امامزاده سیدفخرالدین
۱۷	..... ۱۴-۱۱-۱- امامزاده سیدناصرالدین
۱۷	..... ۱۵-۱۱-۱- امامزاده ابراهیم قتال
۱۷	..... ۱۶-۱۱-۱- امامزاده سیداکبر
۱۷	..... ۱۷-۱۱-۱- امامزاده سیداکبر
۱۸	..... ۱۸-۱۱-۱- امامزاده سیدفلک‌الدین
۱۸	..... ۱۹-۱۱-۱- امامزاده شهرامیر
۱۸	..... ۲۰-۱۱-۱- قلعه انجیر
۱۹	..... ۲۱-۱۱-۱- قلعه دوآب
۱۹	..... ۱۲-۱- خلاصه
۲۳	..... فصل دوم
۲۴	..... ۱-۲- مقدمه
۲۴	..... ۲-۲- توسعه روستایی
۲۵	..... ۳-۲- توسعه پایدار
۲۶	..... ۴-۲- توسعه پایدار روستایی
۲۷	..... ۱-۴-۲- اهداف توسعه پایدار روستایی
۲۷	..... ۵-۲- مفهوم گردشگری
۲۸	..... ۱-۵-۲- تعریف گردشگری
۲۸	..... ۲-۵-۲- گردشگری روستایی

۳۰	..... گردشگری پایدار روستایی
۳۲	..... توسعه پایدار توریسم
۳۳	..... اصول توریسم پایدار
۳۳	..... ارکان توریسم
۳۴	..... اکوتوریسم
۳۴	..... ۱-۸-۲- تعریف اکوتوریسم و اکوتوریسم پایدار
۳۵	..... ۲-۸-۲- فعالیت‌های اکوتوریستی
۳۵	..... ۳-۸-۲- گروه‌بندی اکوتوریست‌ها
۳۵	..... ۴-۸-۲- مدل اکوتوریسم پایدار
۳۷	..... ۹-۲- تاریخ گردشگری و فرهنگ در ایران
۳۹	..... ۱۰-۲- تاریخچه توریسم روستایی
۳۹	..... ۱-۱۰-۲- تاریخچه توریسم روستایی در جهان
۴۰	..... ۲-۱۰-۲- تاریخچه توریسم روستایی در ایران
۴۰	..... ۱۱-۲- اهداف توریسم
۴۱	..... ۱۲-۲- روش‌های دستیابی به اهداف توریسم
۴۲	..... ۱۳-۲- اسلام و سیر و سیاحت
۴۳	..... ۱۴-۲- انواع گردشگری و گردشگر
۴۴	..... ۱-۱۴-۲- انواع گردشگری مرتبط با روستا

صفحه

عنوان

۴۵	..... ۱۵-۲- دیدگاه‌ها و نظریات مطرح در توریسم توسعه روستایی:
۵۱	..... ۱۶-۲- چالش‌های پیش روی توسعه پایدار صنعت توریسم روستایی
۵۲	..... ۱۷-۲- ضرورت برنامه‌ریزی توریسم
۵۳	..... ۱-۱۷-۲- روند برنامه‌ریزی در توریسم روستایی
۵۴	..... ۱۸-۲- نقش بخش خصوصی

۵۵	۱۹-۲- نقش بخش دولتی .....
۵۶	۲۰-۲- نقش و کاکرد تعاونی‌های توریستی .....
۵۷	۲۱-۲- مشارکت و توریسم روستایی .....
۵۸	۲۲-۲- کارآفرینی و صنعت گردشگری .....
۵۹	۲۳-۲- موانع و مشکلات توریسم روستایی .....
۶۰	۲۴-۲- آثار و پیامدهای گردشگری در نواحی روستایی .....
۶۰	۲۴-۲-۱- آثار بالقوه مثبت اقتصادی: .....
۶۱	۲۴-۲-۲- اثرات بالقوه منفی اقتصادی .....
۶۳	۲۴-۲-۳- اثرات بالقوه مثبت اجتماعی .....
۶۴	۲۴-۲-۴- اثرات بالقوه منفی اجتماعی .....
۶۵	۲۴-۲-۵- اثرات مثبت زیست محیطی گردشگری .....
۶۶	۲۴-۲-۶- اثرات منفی زیست محیطی گردشگری .....
۶۷	۲۵-۲- مرور پژوهش‌های پیشین .....
۷۳	۲۶-۲- چارچوب مفهومی تحقیق .....
۷۴	۲۷-۲- خلاصه .....
۷۹	فصل سوم .....

صفحه

عنوان

۸۱	۳-۱- مقدمه .....
۸۱	۳-۲- نوع و روش تحقیق .....
۸۱	۳-۳- جامعه آماری .....
۸۱	۳-۴- نمونه آماری و روش نمونه‌گیری .....
۸۱	۳-۵- متغیرهای تحقیق: .....
۸۲	۳-۵-۱- متغیرهای وابسته: .....
۸۲	۳-۵-۲- متغیر مستقل: .....

۸۳	۶-۳- ابزار جمع آوری داده‌ها.....
۸۴	۷-۳- اعتبار و روایی ابزار تحقیق.....
۸۴	۸-۳- روش داده پردازي و تحليل داده‌ها.....
۸۶	فصل چهارم .....
۸۶	۱-۴- مقدمه.....
۸۷	۲-۴- ویژگی‌های فردی پاسخگویان.....
۸۷	۱-۲-۴- روستا.....
۸۷	۲-۲-۴- جنسیت.....
۸۷	۳-۲-۴- سطح تحصیلات.....
۸۸	۴-۲-۴- وضعیت تاهل.....
۸۸	۵-۲-۴- شغل.....
۸۹	۶-۲-۴- شغل دوم.....
۸۹	۷-۲-۴- سن.....
۸۹	۸-۲-۴- بومی.....

صفحه

عنوان

۹۰	۳-۴- سوالات عمومی.....
۹۰	۱-۳-۴- شغل شما تا چه حد به گردشگری وابسته است.....
۹۰	۲-۳-۴- از نظر زمانی مایل به حضور گردشگران در چه زمان‌هایی در روستا هستید.....
۹۱	۳-۳-۴- گردشگران روستای شما از چه مناطقی هستند.....
۹۱	۴-۳-۴- اولویت بندی گروه‌های مختلف گردشگران و دلیل اولویت‌بندی از دیدگاه روستاییان.....
۹۲	۴-۴- تأثیرات اجتماعی گردشگری.....
۹۲	۱-۴-۴- تغییر نوع لباس روستاییان.....
۹۲	۲-۴-۴- تغییر نوع مراسم‌ها (عروسی، عزاداری و...).....
۹۲	۳-۴-۴- تغییر الگوی مصرف غذا.....

- ۴-۴-۴- بهبود وسایل منزل (تلویزیون، رادیو، یخچال و ماشین لباسشویی و...) ۹۳
- ۴-۴-۵- گسترش فرهنگ شهری و فاصله گرفتن از فرهنگ روستایی ۹۳
- ۴-۴-۶- بهبود وضعیت بهداشت فردی و عمومی در روستا ۹۳
- ۴-۴-۷- عرضه بهداشتی محصولات (مثل لبنیات) ۹۳
- ۴-۴-۸- گسترش روابط بیرونی روستا با نواحی همجوار ۹۳
- ۴-۴-۹- افزایش مهاجرت از روستا ۹۳
- ۴-۴-۱۰- بازگشت مهاجرین به روستا ۹۳
- ۴-۴-۱۱- امنیت موجود در روستا در فصول گردشگری ۹۴
- ۴-۴-۱۲- رسیدگی به مشکلات و نیازهای گردشگران در روستا ۹۴
- ۴-۴-۱۳- درگیری بین روستاییان و گردشگران ۹۴
- ۴-۴-۱۴- گسترش ناهنجاری (اعتیاد، انجام منکرات و ...) بین جوانان روستا ۹۴
- ۴-۴-۱۵- افزایش تعلق خاطر روستاییان به روستایشان ۹۴

صفحه

عنوان

- ۴-۴-۱۶- تمایل به مهاجرت از روستا ۹۴
- ۴-۴-۱۷- مشارکت در کارهای جمعی روستا ۹۵
- ۴-۴-۱۸- گسترش خدمات زیر بنایی (برق، گاز، مخابرات و ...) ۹۵
- ۴-۴-۱۹- گسترش آبرسانی و لوله کشی در روستا ۹۵
- ۴-۴-۲۰- اولویت بندی مولفه‌های سنجش اثرات اجتماعی گردشگری از دیدگاه روستاییان: ... ۹۸
- ۴-۵-۵- تاثیرات اقتصادی گردشگری ۹۹
- ۴-۵-۱- اشتغال‌زایی ۹۹
- ۴-۵-۲- بهبود درآمد روستاییان ۱۰۰
- ۴-۵-۳- افزایش قیمت کالاها و اجناس ۱۰۰
- ۴-۵-۴- افزایش قیمت محصولات عرضه شده توسط روستاییان ۱۰۰
- ۴-۵-۵- افزایش قیمت زمین و مسکن ۱۰۰

۱۰۰.....	۴-۵-۶- تغییر الگوی کشت روستا
۱۰۱.....	۴-۵-۷- تنوع محصولات داخلی روستا
۱۰۱.....	۴-۵-۸- گسترش سوداگری زمین در روستا
۱۰۱.....	۴-۵-۹- افزایش ساخت و ساز در روستا
۱۰۱.....	۴-۵-۱۰- بهبود کمی و کیفی صنایع دستی
۱۰۱.....	۴-۵-۱۱- افزایش نرخ کرایه حمل و نقل
۱۰۱.....	۴-۵-۱۲- کاهش فقر در روستا
۱۰۴.....	۴-۵-۱۳- اولویت بندی مولفه‌های سنجش اثرات اقتصادی گردشگری از دیدگاه روستاییان
۱۰۴.....	۴-۶-۶- تأثیرات زیست محیطی گردشگری
۱۰۵.....	۴-۶-۱- حفظ محیط زیست از طرف روستاییان

صفحه

عنوان

۱۰۵.....	۴-۶-۲- آلودگی و لطمه به محیط زیست از طرف گردشگران
۱۰۵.....	۴-۶-۳- تأثیر بر گونه‌های گیاهی و جانوری
۱۰۵.....	۴-۶-۴- دفع بهداشتی زباله و جلوگیری از ورود فاضلاب‌های خانگی به معابر
۱۰۵.....	۴-۶-۵- بهبود وضعیت معابر روستا
۱۰۶.....	۴-۶-۶- آلودگی و کثیفی کوچه‌ها و معابر روستا
۱۰۶.....	۴-۶-۷- تغییر کاربری زمین و تبدیل اراضی کشاورزی به کاربری‌های مسکونی و تجاری
۱۰۶.....	۴-۶-۸- زیبا سازی روستا
۱۰۶.....	۴-۶-۹- گسترش فضای سبز در روستا
۱۰۶.....	۴-۶-۱۰- اولویت بندی مولفه‌های سنجش اثرات زیست محیطی گردشگری از دیدگاه روستاییان
۱۰۸.....	
۱۰۸.....	۴-۷- آثار مثبت و منفی گردشگری

۸۵..... فصل پنجم

۱۱۱.....	۵-۱- مقدمه
----------	------------

۱۱۲.....	۲-۵- نتیجه‌گیری.....
۱۱۲.....	۱-۲-۵- ویژگی‌های فردی و حرفه‌ای مخاطبان.....
۱۱۴.....	۲-۲-۵- بررسی اثرات اجتماعی گردشگری.....
۱۱۵.....	۳-۲-۵- اثرات اقتصادی گردشگری.....
۱۱۷.....	۴-۲-۵- اثرات زیست محیطی گردشگری.....
۱۱۸.....	۳-۵- پیشنهادات.....
۱۴۰.....	فهرست منابع.....

فهرست جداول

صفحه	عنوان
۳۱.....	جدول ۱-۲ معیارهای پایداری در توریسم روستایی.....
۳۲.....	ادامه جدول ۱-۲ معیارهای پایداری در توریسم روستایی.....
۴۵.....	جدول ۲-۲ انواع فعالیتهای گردشگری در نواحی روستایی.....
۴۸.....	جدول ۳-۲ دیدگاه گردشگری به عنوان راهبردی برای توسعه روستایی.....
۴۹.....	جدول ۴-۲ دیدگاه گردشگری روستایی به عنوان سیاستی برای بازساخت روستایی.....
۵۰.....	جدول ۵-۲ دیدگاه گردشگری به عنوان ابزاری برای توسعه روستایی.....
۵۴.....	جدول ۶-۲ مراحل برنامه‌ریزی در توریسم روستایی.....
۵۸.....	جدول ۷-۲ مزایای کارآفرینی پایدار در صنعت گردشگری.....
۶۲.....	جدول ۸-۲ پیامدهای مثبت و منفی اقتصادی گردشگری.....
۶۴.....	جدول ۹-۲ پیامدهای مثبت و منفی اجتماعی-فرهنگی گردشگری.....
۶۶.....	جدول ۱۰-۲ پیامدهای مثبت و منفی زیست محیطی گردشگری.....
۸۲.....	جدول ۱-۳ نام روستاهای مورد مطالعه و تعداد نمونه انتخاب شده از هر روستا.....
۸۴.....	جدول ۲-۳ ضریب آلفای محاسبه شده.....
۸۷.....	جدول ۱-۴ نام روستاهای انتخاب شده و تعداد نمونه تکمیل شده از هر روستا.....
۸۸.....	جدول ۲-۴ توزیع فراوانی افراد مورد مطالعه بر اساس سطح تحصیلات.....
۸۸.....	جدول ۳-۴ توزیع فراوانی افراد مورد مطالعه بر اساس وضعیت تاهل.....

جدول ۴-۴ توزیع فراوانی افراد مورد مطالعه بر اساس وضعیت اشتغال	۸۸
جدول ۴-۵ توزیع فراوانی افراد مورد مطالعه بر اساس سن پاسخگویان	۸۹
جدول ۴-۶ میزان وابستگی شغل پاسخگویان به گردشگری	۹۰
جدول ۴-۷ توزیع فراوانی تمایل به حضور گردشگران از لحاظ زمانی	۹۰
جدول ۴-۸ توزیع فراوانی محل زندگی گردشگری از دیدگاه روستاییان	۹۱
جدول ۴-۹ اولویت بندی گروه های مختلف گردشگران از دیدگاه روستاییان	۹۱
جدول ۴-۱۰ توزیع فراوانی اثرات اجتماعی گردشگری	۹۶
عنوان	صفحه

ادامه جدول ۴-۱۰ توزیع فراوانی اثرات اجتماعی گردشگری	۹۶
جدول ۴-۱۱ اولویت بندی مولفه های سنجش اثرات اجتماعی گردشگری از دیدگاه روستاییان	۹۸
جدول ۴-۱۲ توزیع فراوانی اثرات اقتصادی گردشگری	۱۰۳
جدول ۴-۱۳ اولویت بندی مولفه های سنجش اثرات اقتصادی گردشگری از دیدگاه روستاییان	۱۰۴
جدول ۴-۱۴ توزیع فراوانی اثرات اقتصادی گردشگری	۱۰۷
جدول ۴-۱۵ اولویت بندی مولفه های سنجش اثرات زیست محیطی گردشگری از دیدگاه روستاییان	۱۰۸

فهرست شکل‌ها

صفحه	عنوان
۲۶.....	شکل ۱-۲ ابعاد به هم پیوسته توسعه پایدار.....
۳۷.....	شکل ۲-۲ مدل اکوتوریسم پایدار.....
۴۸.....	شکل ۳-۲ دیدگاه‌ها و نظریات مطرح در توسعه توریسم.....

فصل اول

طرح تحقیق

۱-۱- مقدمه

در چند دهه‌ی اخیر، رشد و توسعه اقتصادی-اجتماعی به صورت یک فرآیند پیوسته و فراگیر در بسیاری از جوامع همراه با افزایش درآمد ملی و ایجاد تغییرات مثبت در درآمد سرانه همراه بوده است. در چنین شرایطی، استفاده از گردشگری به مانند راهی مناسب در پر نمودن اوقات فراغت و با هدف کاهش تاثیر تنش‌های روزافزون زندگی متمرکز شهری و صنعتی مورد توجه قرار گرفته است. پدیده آلودگی هوا در شهرهای بزرگ، آلودگی صوتی و سایر آلاینده‌های محیط زیست، سبب می‌شود نیاز مردم شهرنشین به طبیعت و استفاده از موهبت‌های آن و فرار از زندگی ملامت‌آور ماشینی و پناه بردن به مراکز تفریحی و مناطق تفرجگاهی طبیعی خارج از شهرها، روز به روز بیشتر شود به سبب همین عوامل اهمیت جهان‌گردی در جهان امروز بر همه آشکار شده است. در دنیای امروز، پیچیدگی زندگی اجتماعی بشر از یک سو، و امتیازها و سودمندی جهان‌گردی و درآمدی که نصیب جامعه می‌کند از سوی دیگر، بیش از پیش او را به بررسی علمی مسایل مرتبط با جهان‌گردی رهنمون می‌سازد. طی چند دهه اخیر، ما شاهد رشد چشم‌گیر گردشگری بوده‌ایم، و سفرهای بین‌المللی، کشوری و منطقه‌ای برای گذراندن تعطیلات بسیار مرسوم شده است. در کشور ما صنعت گردشگری از ظرفیت‌های بسیار بالایی برای رشد و توسعه برخوردار است. ایران با داشتن جاذبه‌های باستانی، تاریخی، طبیعی و آب‌وهوای متنوع و کم نظیر، موقعیت استراتژیک، تنوع قومی، زبانی، دینی و مذهبی خود، با فراهم آمدن بسترهای اقتصادی و مدیریتی مناسب، می‌تواند تبدیل به یکی از قطب‌های مهم گردشگری دنیا شود.

براساس مطالعه‌ها ارزش جهانی اکوتوریسم در سال ۱۹۸۰ حدود ۴ میلیارد دلار، در سال ۱۹۸۵ با ۲۵ درصد رشد ۵ میلیارد دلار، در سال ۱۹۸۹ با ۱۰۰ درصد رشد ۱۰ میلیارد دلار در سال ۱۹۹۵ به ۲۵ میلیارد دلار و در سال ۲۰۰۰ به ۵۰ میلیارد دلار رسیده است. در میان شاخه‌های توریسم، بیشترین رشد در بخش اکوتوریسم رخ داده است و رشد آن ۱۰ تا ۳۰ درصد بوده است (سازمان جهانی جهانگردی^۱، ۲۰۰۷).

گردشگری روستایی بخشی از بازار گردشگری و منبعی برای اشتغال و درآمد بوده و می‌توان آن را ابزار مهمی برای توسعه اقتصادی-اجتماعی و اکولوژیکی جوامع روستایی قلمداد کرد. در بسیاری از کشورها این امر با خط مشی‌های کشاورزی در ارتباط است و غالباً به عنوان راهبردی برای حفظ محیط

---

۱. WTO

زیست و فرهنگ سنتی روستایی ایفای نقش می‌کند (رکن‌الدین افتخاری و قادری، ۱۳۸۱). اهمیت و عظمت گردشگری به ایجاد فرصت‌های شغلی و درآمد محدود نمی‌گردد. در صورت برنامه‌ریزی و توسعه‌ی از پیش اندیشیده شده، گردشگری قادر است منافع مستقیم و غیرمستقیم اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی، محیطی و سیاسی را ایجاد و سهم قابل توجهی را در توسعه‌ی ملی ایفا نماید، به عبارتی به بهبود شاخص‌های عدالت اجتماعی، ارتقاء سطح زندگی، رفاه عمومی و تعادل و توازن منطقه‌ای منجر گردد. حتی در مواردی کارشناسان اقتصادی منطقه‌ای گردشگری را به عنوان تنها عامل استقرار منابع و توسعه‌ی مناطق کمتر توسعه‌یافته پنداشته‌اند (معصومی، ۱۳۸۵).

تاکنون صنعت جهان‌گردی بیش از صد میلیون فرصت شغلی مستقیم ایجاد کرده و مبنای تحولات شگرف اقتصادی-اجتماعی در سراسر جهان قرار گرفته است (سازمان جهانی جهانگردی، ۱۹۹۳). از اینرو با توجه به ویژگی بارز گردشگری روستایی که یکی از مردمی‌ترین اشکال گردشگری است، می‌توان انتظار داشت که این صنعت، از یک سو به رشد اقتصادی و تنوع فعالیت‌های روستایی و از سوی دیگر با جذب مازاد نیروی انسانی، به ایجاد اشتغال و درآمدزایی برای ساکنان روستاها کمک کند و بدین ترتیب فرصتی برای توسعه‌ی همه جانبه قلمداد شود (سقای، ۱۳۸۲).

با این همه اگرچه ایران از نظر منابع طبیعی و جاذبه‌های گردشگری در زمره‌ی ده کشور نخست جهان است، متأسفانه همه‌ی آمارهای سازمان جهانی جهان‌گردی در سال‌های گذشته از روند بسیار کند ورود گردشگران به ایران و در نتیجه سهم ناچیز این صنعت در درآمد ناخالص ملی کشورمان حکایت دارد (کارگر، ۱۳۸۶). با توجه به دیدگاه‌ها و نظریه‌های مختلف نسبت گردشگری، توسعه روستایی، اهداف و آثار یاد شده برای آن‌ها، می‌توان گفت که گردشگری روستایی از یک طرف با فراهم آوردن فرصت‌های جدید برای بسیاری از روستاها به عنوان وسیله‌ای است که به جوامع روستایی حیات دوباره می‌دهد، موجب توسعه این نواحی می‌شود و این سکونت‌گاه‌ها را پابرجا نگه می‌دارد. از طرف دیگر توسعه‌ی بدون برنامه سبب آسیب‌های اجتماعی و زیست محیطی در سکونت‌گاه‌های روستایی شده است. بنابراین باید با توجه به ویژگی‌های محیطی و شرایط هر مکان، نوع خاصی یا ترکیبی از این رویکردها و استراتژی‌ها برای توسعه‌ی گردشگری در مناطق روستایی مورد توجه قرار گیرد (رکن‌الدین افتخاری و مهدوی، ۱۳۸۵).

۱-۲- بیان مساله

شهرستان دهلران یکی از شهرستان‌های جنوبی استان ایلام می‌باشد که هر ساله در فصول گردشگری تعداد بسیاری از مسافران از داخل و خارج استان به این منطقه وارد می‌شوند. این شهرستان از دو بخش بیابانی و کوهستانی تشکیل شده است. نکته مهمی که همواره مورد غفلت واقع می‌گردد تأثیرات مثبت و سود حاصل از گردشگری است که حق جامعه‌ی میزبان (روستاییان) می‌باشد و باید از طریق این صنعت عاید جامعه‌ی محلی گردد، که خود نیازمند پژوهش و برنامه‌ریزی صحیح در این زمینه می‌باشد. نبود این برنامه‌ریزی سبب مشکلاتی چون تغییرات ساختاری در الگوهای فرهنگی جامعه روستایی در اثر روابط و اثر پذیری اجتماعات روستایی از گردشگران، اثرات زیست محیطی مانند آلودگی و تغییر در بافت کالبدی روستایی، تغییر الگوی ترافیکی در فصول گردشگری و موارد دیگری می‌باشد. در سال ۲۰۰۰،

صنعت گردشگری ۱۹۲/۲ میلیون شغل، معادل ۸ درصد از کل اشتغال جهان یا یک شغل از ۱۲/۴ شغل در جهان را ایجاد کرده است. در سال ۲۰۱۰ تعداد مشاغل ایجاد شده توسط صنعت گردشگری به ۱/۶ میلیون رسیده است. تعداد مشاغل ایجاد شده توسط این صنعت ۷۳/۱ میلیون و ۳/۱ درصد از کل مشاغل جهان در سال ۲۰۰۰ بوده که در سال ۲۰۱۰ به ۹۱/۹ میلیون یا ۳/۳ درصد از کل مشاغل جهان رسیده است. ۱۲/۶ درصد از کل صادرات جهان در سال ۲۰۰۰ متعلق به صنعت گردشگری است (مدهوشی و نیازی بنقل از مرکز پژوهش های مجلس، ۱۳۸۲).

در سال ۲۰۰۶ فقط در بخش حمل و نقل مسافر رقمی معادل ۱۴۸ میلیارد دلار هزینه شده که اگر آن را با درآمد حاصل از جهان گردی جمع کنیم این رقم ۸۸۲ میلیارد دلار می رسد. به عبارت دیگر در جهان روزی ۲/۴ میلیارد دلار درآمد حاصل از جهان گردی و گردشگری نصیب کشورهای مقصد می شود به طوری که این صنعت توانسته خود را در رده چهارم جدول پردرآمدترین صنایع دنیا بعد از سوخت، دارو، تجهیزات پزشکی و وسایل نقلیه موتوری برساند. طبق آمار ارایه شده توسط سازمان جهانی جهان گردی که به طور تقریبی تخمین زده شده است در سال ۲۰۰۶ درآمد حاصل از گردشگری به عددی معادل ۷۳۵ میلیارد دلار رسیده که نسبت به سال ۲۰۰۵ رشدی معادل ۵۷ میلیارد دلار یا معادل ۴۱ میلیارد یورو داشته است (هزار جریبی، ۱۳۹۰).

براساس آمار سازمان جهانی جهان گردی در سال ۲۰۰۶ از مجموع ۸۴۲ میلیون نفر مسافر، کشور فرانسه با جذب ۷۹/۱ میلیون نفر بیشترین ورود مسافران را از آن خود کرده است بعد از آن اسپانیا با ۵۸/۵ میلیون نفر و ایالات متحده امریکا با ۵۱/۱ میلیون نفر در رده های بعدی جذب گردشگر است. این آمار نشان می دهد که کشورهای چین، ایتالیا، انگلیس، آلمان و مکزیک در ردیف های بعدی قرار می گیرند و در بین پنجاه کشور رتبه بندی شده متاسفانه نام کشور جمهوری اسلامی ایران درج نشده است (سازمان جهانی توریسم، ۲۰۰۷) در حالی که کشور ایران با توجه به جاذبه های فرهنگی، تاریخی و طبیعی در رده ۱۰ کشور اول دنیا قرار دارد، سهمی بسیار ناچیز در حد چند هزارم درصد یعنی ۶۳۰ میلیون دلار جذب نموده است (فرزانه، ۱۳۸۰)

از این رو برنامه ریزی، هدایت و توسعه صنعت گردشگری به عنوان یکی از منابع بسیار مهم کسب درآمد و ایجاد اشتغال محسوب می گردد که تاثیرات اجتماعی، فرهنگی و زیست محیطی فوق العاده ای بر اماکن گردشگری دارد و لذا جهت استفاده از تسهیلات رفاهی توسط گردشگران در محل جاذبه ها، باید امکانات زیربنایی ایجاد شود.

۱-۳- ضرورت و اهمیت تحقیق

بر اساس گزارش سازمان جهانی جهان گردی و بر نامه چشم انداز توریسم در سال ۲۰۲۰ میلادی، تعداد گردشگران در سراسر جهان به یک میلیارد و ششصد میلیون نفر خواهد رسید. سازمان مذکور پیش بینی می کند که منطقه ی خاور میانه پس از منطقه ی شرق آسیا بالاترین رشد توریسم را در جهان داراست (علی پور و همکاران، ۱۳۸۸).

توسعه‌ی روستایی، توسعه‌ای است برای مناطق روستایی و به منظور بهبود کیفیت زندگی مردم روستایی در روستاها گردشگری می‌تواند نقش موثری در رونق بخشیدن به اقتصاد روستایی داشته و گام موثر در جهت توسعه‌ی روستایی باشد. در استان ایلام و به تبع آن شهرستان دهلران از یک طرف با دارا بودن روستاهای متنوع از نظر جغرافیایی، جاذبه‌های گردشگری و داشتن سابقه‌ی قدیمی و از طرف دیگر با توجه به محرومیت استان و درصد بالای بیکاری جوانان این ناحیه لازم است با استفاده از تمامی امکانات و قابلیت‌ها در جهت رفع محرومیت، ایجاد اشتغال و کسب درآمد از راه‌های مختلف اقدام شود. گسترش صنعت گردشگری به عنوان صنعتی که با حوزه‌های مختلفی نظیر اقتصاد، کشاورزی، فرهنگ، محیط زیست و خدمات در تعامل است، دارای اهمیت فراوانی است. بر این اساس، پژوهش حاضر به تبیین و شفاف‌سازی ارتباط بین گردشگری و توسعه‌ی ساختارها و کارکردهای اجتماعی، اقتصادی و زیست محیطی می‌پردازد و به منظور تسهیل و تسریع در تحقق توسعه‌ی نقاط روستایی منطقه از منظر صنعت گردشگری، رهنمودهایی را ارائه خواهد کرد، همچنین ادارات مربوطه از جمله فرمانداری، بخشداری‌ها، اداره‌ی منابع طبیعی و جنگل‌بانی‌ها و ... می‌توانند با برنامه‌ریزی مناسب و اصولی به تقویت پیامدهای مثبت و تضعیف پیامدهای منفی ناشی از گردشگری کمک نمایند.

۱-۴- اهداف تحقیق

هدف کلی این تحقیق تحلیل دیدگاه روستاییان نسبت به اثرات اجتماعی، اقتصادی و زیست محیطی گردشگری بر توسعه‌ی روستایی شهرستان دهلران می‌باشد. برای رسیدن به این هدف ابتدا باید به اهداف اختصاصی که ذکر خواهند شد، دست بیابیم:

- ❖ بررسی نقش اقتصادی گردشگری از دیدگاه ساکنان نقاط روستایی مورد مطالعه.
- ❖ بررسی اثرات اجتماعی گردشگری بر نقاط روستایی مورد مطالعه.
- ❖ بررسی اثرات زیست محیطی گردشگری بر نقاط روستایی مورد مطالعه.

۱-۵- پرسش‌های تحقیق

- آیا بین گردشگری و بهبود وضع اقتصادی رابطه وجود دارد؟
- گردشگری چه تاثیری بر محیط زیست روستاییان دارد؟
- گردشگری چه تاثیری بر متغیرهای توسعه اجتماعی دارد؟

۱-۶- مراحل تحقیق

- دستیابی به اهداف مذکور و انجام این تحقیق با طی مراحل زیر امکان پذیر گردید:
- ۱- تدوین طرح تحقیق
- ۲- مرور ادبیات و پیشینه نگاشته‌ها، سوابق و پژوهش‌های مشابه این تحقیق
- ۳- تدوین روش تحقیق برای پاسخگویی به صورت مساله و پرسش‌های تحقیق

- ۴- تهیهی ابزار تحقیق (پرسشنامه) و آزمایش آن
- ۵- اصلاح پرسشنامه و تعیین روایی و پایایی آن
- ۶- انجام عملیات میدانی برای جمع‌آوری اطلاعات از منابع دست اول
- ۷- کد گذاری و داده‌پردازی
- ۸- تجزیه و تحلیل داده‌ها (توصیفی و استنباطی)
- ۹- تدوین گزارش نهایی تحقیق

۷-۱ - محدودیت‌های تحقیق

- ۱- مهم‌ترین محدودیت این تحقیق مربوط به مرحله‌ی جمع‌آوری اطلاعات بود که به نوعی مهم‌ترین مرحله‌ی تحقیق محسوب شده و ظرافت خاصی را می‌طلبد. از آنجایی که جامعه‌ی مورد مطالعه را افراد ساکن در روستاهای جاذب گردشگری شهرستان دهلران تشکیل می‌داد، از این رو مشکلات مربوط به شرایط زندگی و خانوادگی و محدودیت‌های آن، دوری مسیر، سختی رفت و آمد به روستاها، هماهنگی با فرمانداری، بخشداری‌ها، دهیاری‌ها و زمان محدود تحقیق، مرحله‌ی جمع‌آوری اطلاعات را با سختی‌های بسیار مواجه ساخت.
- ۲- اگر چه نتایج تحقیق قابل استناد است اما انجام تحقیق در قالب یک کار کیفی، می‌توانست به غنای بیشتر کار بیفزاید. با وجود این، به دلیل بزرگ بودن جامعه‌ی مورد مطالعه، مسافت‌های طولانی جهت ملاقات با پاسخگویان (باتوجه به کارهای روزمره روستاییان) و زمان محدود تحقیق، انجام این مهم با محدودیت جدی رو برو بود.
- ۳- محدودیت دیگر این تحقیق که اجرای هر پژوهش میدانی تا حدودی بدان وابسته است، مربوط به تنگناهای اقتصادی بود که وضوح و لزوم آن بر کسی پوشیده نیست.

۸-۱ - محدوده‌های تحقیق

- ۱-۶- **محدوده موضوعی:** تحلیل دیدگاه روستاییان نسبت به اثرات اجتماعی، اقتصادی و زیست محیطی گردشگری بر توسعه‌ی روستایی
- ۲-۶- **محدوده مکانی:** روستاهای جاذب گردشگری شهرستان دهلران
- ۳-۶- **محدوده زمانی:** دی ماه ۱۳۹۰ تا مهر ماه ۱۳۹۱

۹-۱ - تعریف مفهومی واژگان

❖ گردشگری: